

Соколёнок

4/2018

июль-август

Ппази

КЪЮБ ВАЗЛИК САБАН БИЦИДАРИЗ АДАБГЪУРАЙИ ДАГЪУСТАН РЕСПУБЛИКАЙИН ЖУРНАЛ

Багъри юрднан сура тар

Юбилей

Оксана Мягьямадова

Дюн'я цийи йигъан аквнахъди жанлу алури

Табасарандин бажаранлу шаир, писатель, публицист, юстицияин полковник дагъустандин лайикълу юрист Багъир Ражабовдин эсера-рихъди узу мектебди урхури имиди таниш гъахъунза. Дугъу аъхиримжи вахтари яратмиш гъаплу «Намуснан сир» ва «Цийи йигъан аквнахъди» клуру шиърариинди яратмиш дапІнайи чан романдиинди неинки табасарандин, дугъу гъацира вари дагъустандин литератураин хазна дерин ва девлетлу апІбак чан лайикълу пай кивну.

Шиърариинди яратмиш дапІнайи «Цийи йигъан аквнахъди» клуру романдиъ автори, Табасаран ва ихъ бицІи мерд халкъ раид апІбак чпин ахъю пай киву шубур ватанпервер инсанариз бахш дапІна.

Романдиъ клули гъягъюрайи игит гъядисйирин яркъу майднар гагъ Азербайджандин меркез Бакуйиъ, гагъ,къибла Дагъустандин меркез – кюгъне Дербентдиъ, гагъра багъри Табасарандиъ ва Кюрейиъ клули гъягъюри, гюрчегди ва гъякъикъатдиз тялу къ вуди тартиб алура.

Романдиъ клулин игитар Таригъули Юзбеков, Дадаш Ражабов ва Темирхан Шалбузов ву. Дурар шубридра ялавлу инкъилабчйир вуди ихъ халкъдин цийи ва хушбахтлу уьмур бадали фидакар женгчйир гъахъну.

Урусатдиъ наан ужуб яшайиш айкІан клури, аку дюн'айиз удучІву дурар къисматну, гизаф дагълуйирси Къавкъаздин инкъилабнан макан гъабши Бакуйиз гъахуру. Бакуйиъра бахтлу уьмур къисмат дарши дурар большевикарин «Фарук» тешкилатдин ва инкъилабдин гъяракатнан иштиракчйир шулу. Бахт абгури Бакуйиз адахъу дурар ялавлу инкъилабчйир гъаши Кировдихъди, Шаумяннихъди, Агъасиевдихъди, Наримановдихъди таниш шулу. Дурари «Фарук» тешкилатдин гъаму регъбрари туvu партияин вари табшуругъар игитариси тамам алури гъахъну.

Таригъули Юзбеков ва Дадаш Ражабов, дагъустандин ревкомдин табшуругъниинди, кьибла Дагъустан Деникиндин кьушмарихъан азад апІбан меселйириин машгъул шулу. Му женгназ гъязурвал гъабхбан бадали «АрагъТил» багълариъ табасаран халкъдин сабпи съезд апІуру. Съезддин иштиракчйири Къасумрин гъулаъ ерлешмиш духънайи Деникиндин генерал Цхиртладзейин ва дугъан кюмекчи полковник Умашевдин кьушум, кюрелуйирихъди сатІи духъну, азад апІбан къарар адагъуру. Инкылабдин ляхниз вафалу Табасарандин ва Кюрейин яракълу халкъдин, Таригъули Юзбековдин, Дадаш Ражабовдин ва Агъасиевдин регъберваликди Цхиртладзейин кьушум дармадагъин дапІну, кьибла Дагъустандин меркез – Дербент, инкылабдиз аькси кьувватарихъан азад апІбан бадали, Дербентдин инкылабчи дестйирихъди сатІи духъну, Дербентра Деникиндин лизи кьушмарихъан азад апІуру.

Гъаму вахтна, чан саб гъаматнаъ Табасарандин Кирилл ва Мефодий гъаши, Темирхан Шалбузов аьмалвалихъди женг тешкил гъапІу аьлимарикан сар гъахъну. Дугъу багъри халкъ савадлу апІбан бадали мекте-

бар ачмиш апІури, дина аьвам халкъ уч апІури, думу савадлу апІури гъахъну.

Таригъули Юзбеков ва Дадаш Ражабов, цІийи йигъан аквнахъди, дюн'я жанлу шули гъашибси, дюн'яйин маш дигиш дапІну, цІийи гъурулушдин, цІийи уьмрин, цІийи гъилигънан инсан тербиялу апІбан женгнахъ гъахъну. Дурар инкылабдин гъазанмиш апІбар халкъдин душмнарехъан уьрхбан гъаравлиъ уягъди дийигъну гъахъну.

Дадаш Ражабовди Кюре округдин советдин председателъди лихури, хъасин округар батІул дапІну, Дагъустандиъ районар тешкил апІру вахтна, Табасаран район тешкил апІбан комиссияйин председателъди лихури, хъа Таригъули Юзбековди милицияйин органариъ лихури, революцияйин инкылабдин гъалибвалин натижайиъ къурмиш гъапІу цІийи гъурулуш мюгъкам апІбак лайикълу пай киври гъахъну.

Москвайиъ ЧК-йин ва Свердловдин чвурнахъ хъайи кьиблайин университет ккудубкІну, дерин аьгъюваларихъди яракъламиш гъаши Дадаш Ражабовди хайлин йисари Мягъячгъалайин III-пи интернационал фабрикайин парткомдин секретарди, Табасаран район тешкил апІбалак къяляхъ душваъ ВКП(Б)-йин райкомдин сарпи секретарди, республикайин Заготзернойин ва хъасин, республикайин Госбанкдин управляющийди ва хайлин йисари ЧК-йин органариъ жавабдар ляхнар апІури чан халкъдиз вафалуди гъуллугънаъ гъахъну.

Романдиъ думу халкъдин азадвалин кьуб дяддин фидакар женгчи духъну Ватан ва Европа Германияйин фашизмайихъан азад апІбан чан ахъю ва лайикълу пай киву ватанпервер ва игит мургур вуди улу-пура.

Хъа Темирхан Шалбузовди, Петр Карлович Усларихъан, я дугъахъди

лихури гъаши дугъан кюмекчйи-рихъан илимдин бинайиинди ахтармиш дапӀну, ккудубкӀуз дарши, табасаран чӀалназ тялукъ илимдин ахтармиш апӀбар давам апӀури, чӀалнан гъуруллуш дюзмиш апӀбан ва сабпи табасаран букварин автор вуди, илим улихъна гъабхбан ва халкъдин савадлувал тувбан майдандин лайикълуди гъилиху аьлимарикан сар гъахъну.

Багъир Ражабовдин романдин чӀал гюрчегуб, жикъиб ва успагъи, художественный гужли дакъатаринди девлетлуб хъуб'инди тафавутлу шула.

Романдин чӀалнан кишра мучӀу йишван ачухъди кархъну акв туврайи хядарси арагънайи халкъдин мелзнан гюрчег тахалусарихъди, учӀру, мяналу ва маракълу халкъдин мисаларихъди, дургъунагъарихъди девлетлу ву. Дурари романдин чӀал гюрчегуб ва гъаври ахъруб апӀура.

Романдин ахъю ва хътатӀабцру метлеб-

лувал, автори чав, такабурди тӀайин апӀура. Тарих аьгъдарди, цӀийи уьмур тешкил апӀуз даршлуб, цӀийи уьмур аьгъдарди гележег яратмиш апӀуз даршлуб, автори цӀийи йигъан аквнахъди ачухъ апӀура.

Йиз фикриан, романдиз «ЦӀийи йигъан аквнахъди» ччвур тувубра саб дюшюшдин ляхин гъабхъундар.

ЦӀийи насил ватанпервер гъиссарихъди яракъламиш ва рюгъламиш апӀбаъ романди ахъю роль уйнамиш апӀрубдин узу шаклу дарза, ва учвур, гъюрматлу йиз ватанагълийир, му ляхниин шаклу махъанай.

Ухъу, уьмур егинди улихъна гъабгъюри, зарбди дигиш шулайи заманайин веледар вухъа. Йиз фикриан, Багъир Ражабовдин романдиъ цӀийи йигъан аквнахъди дюн'я фици жанлу шулаш, гъаму заманайиъ ухъура гъаммишан бакар деврин гъясуз дих апӀбариз жаваб тувуз удукъру, Таригъули Юзбековстар, Дадаш Ражабовстар, Темирхан Шалбузовстар ватанпервер инсанар вуди тербияламиш, рюгъламиш ва яракъламиш апӀрубдин мюгъкамди инанмиш вуза.

Цилич йизъан аквнахъди

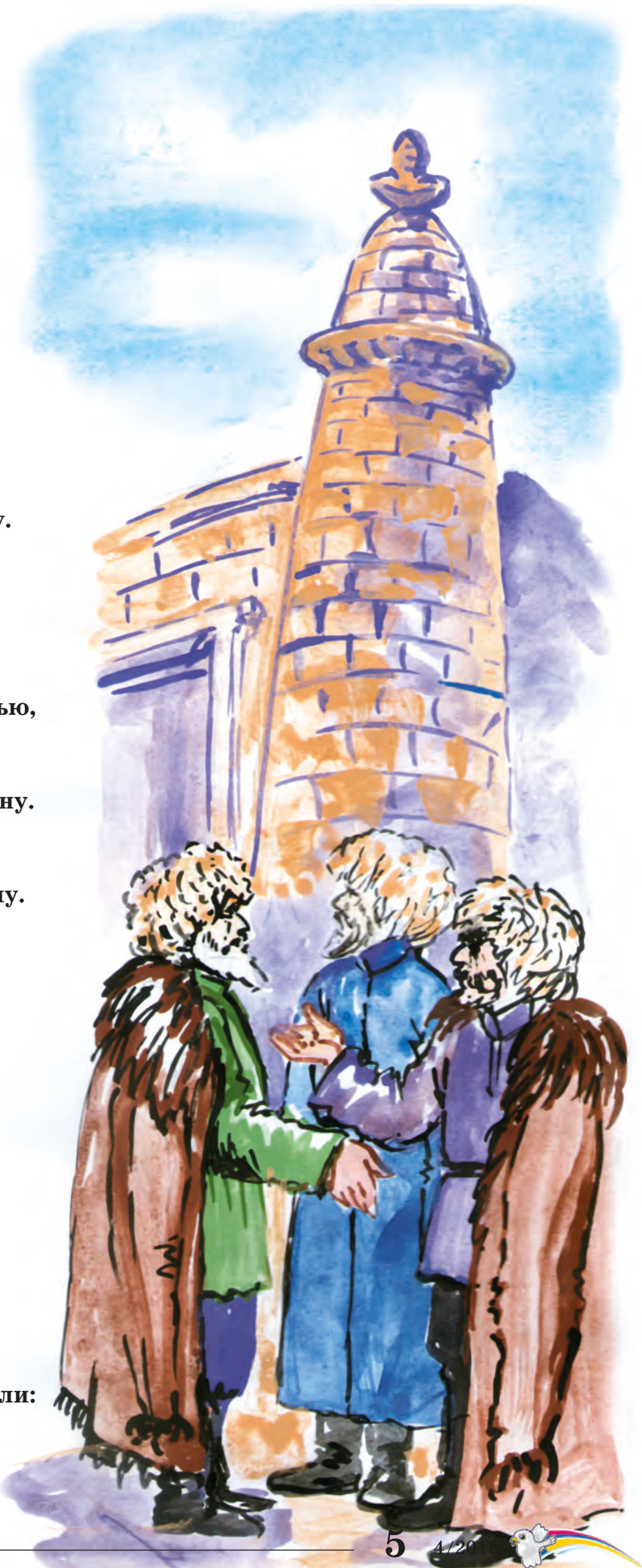
I (Романдиан чIукIар)

Табасаран!
 Жан йиз багъри, аъзиз Ватан!
 Яраб, кIурза гъич увутIан,
 Гюрчег, такабур, авадан,
 Жара уьлке хъана айкаIан?!..
 Табасаран!..
 Йиз абйир-бабарин макан!
 Вилаят гъабхъунва вартIан
 Дагъустандиъ кюгъне аднан,
 Ватан гъюбхю душмнарехъан.
 Табасаран!..
 Албанияйиъ Кавказдин,
 Гъахъунва вилаятдиъ жанлу.
 Уьлке думу гъарабгъиган,
 Сабвал гъюбхюнва яв адлу..
 Саб кIапIлиз уч дапIну халкъар:
 Тавлуйир, даргъйир ва лезгъйир,
 ЦIахурар, жугътар, къумугъар;
 Хъана жара пис мангъулар,
 Тимуридар, гъизилбашар,
 Терг гъапIунва вари душмнар,
 СатIи апIбаъ вари халкъар,
 Багъри йиз мерд Табасаран
 КIулиъ гъабхъну даим. Гъарган,
 Дидин игит, мерд баяри:
 Къалухъ Мирзайин, Маж'ваддин,
 Йисар гъахъну, бизар дарди
 Му майдандиъ женг гъабхури,
 Халкъар тупламиш апIури.
 Аъхир му ляхниъ ихъ халкъдин,
 Пис аъхир гужлу Надириз
 Туву кагъзи жавабнан ва
 Вари ихъ халкъариз дагълу
 Къалухъ Мирзайин дих апIбу
 «Гъач, ебхъайчвуз, ич кIван гъарай!»
 Дурарин гафари учIру,
 Душман пис апIури гъахъну
 ГукIни, зяиф ва лап шавлу.
 Дидиъ халкъдин эдеб рюгълу –
 Вари сатIи дапIну гъабхъну.

Табасаран!..

Вари гъахънушра увухъди:
Гъулар яв гизаф ккидирчну,
Гизаф наслари яв адлу
Ифйирин селлер удурзну,
Гъира думу лишнар кІару:
Аьсарин перде за шули,
Рякъюрахъуз къагъур гъюри;
Машниин цІарнахси чІуру,
Диришишра, гъашси шули,
ЮкІвра пис исал апІури...
Уьмур-уьмур ву, думу гъи
Жабгъури тарихнан чархси
Гъябгъюра чан рякъ-хулиъди.
Яв гъарсаб гъул-багъ-бистан ву.
Яв дагълар ва чІурар вари,
Жарашваъ багъ-бистнарси ву.
«Ургуб аьламат» дюн'яйин,
Дидин нази-ниъмат вари
Думура яв къисмат ву гъи.
Женнетдин багъ-бистан гъябкъю,
Адар бенде, дидиъ деу.
Яв багъ-бистан «аш-суфраси»,
Варидиз «гъач-гъарах» гъабхъну.
Варидариз дидиъ дэъкъан,
Уву багъри, масан дубхъну.
Женнетдин багъ увкан гъабхъну.
Уьмрин тарих ву зунжурси,
Гъалкъайи-гъалкъа бисури,
Дурари битаввал зунжрин.
Уьбхюра чІур шуз гъидрибтри.
Насларира сабдин сабди,
Аьлакъйир уьрхюри сигъди,
Тарихнан сабвал уьбхюра,
Думу зат чІур шуз гъидрибтри.
Накъдин йигъан лишнар бязи,
Гъийин йигъаъ текрар шула.
Хъа гъийин ихъ гъякъикъатди,
Вари ваъ, хъа лишнар бязи
Закурин йигъахъна тувра.
Жямаятлугъ ихъ уьмриъра,
Гъамциб къайда текрар шула.
Ихъ халкъдин чан лишнар милли:
Ватанпервервал, рюгълувал,
Эдебназ хас лишнар вари
Гъийин наслин уьмриъ учІвна,

Дулар вари гыкайин,
 Игитаризра хас духъна.
 Завуъ яв Ригъ, Ваз ва Хядар,
 Башкъалу ву. Ву ачухъдар,
 Акудар ва кІваз манидар.
 Ругарра яв ву тартибдар,
 Ватанпервер, беркетлудар...
 Йиз багъри хивари сабан
 Вякъялар хандиз агъдабан,
 Харж-харабат туври гъабхъну.
 Хиварин чІвурдахъ деънади
 «Харж тувдархъа!» – мердди кІури,
 Хъа Вякъялар’ина гъушган,
 Гъабхъну тувуз рази шули.
 ЧІвурдахъ деънади саб ражну,
 Йиз ахъю абайи – Пултди,
 Фикир дапІну, кІур ачухъди:
 – Кавха Тагъир, гъаму ражну,
 Вякъялар’ина гъягъруган
 Саб карк ихъ руг, ухъуз багъри,
 Гъайибх увухъди, лиг, думу
 Увуз душваъ кюмек шулу.
 Дугъриданна, жара ражну,
 Кавхайи ихъ, дина гъушу,
 Руг чав гъабхи гутдик кабхъну,
 Учв хъа ханси дид’ин деъну,
 Хандиз кІуру, дирбаш духъну:
 «Харж тувдарча, бес ву, сану!»
 Гъит, гыкай урхру касди,
 Мидкан чав-чаз фикир дапІну,
 Фу гъабхънуш ругдин сир гъаму,
 Чав-чаз ачухъ апІри дугъу.

IV

Яраб гюрчег’вал тувдари,
 Инсандизра хуш, успагы.
 Нагагъ, учвуз къисмат дубхъну
 Гъяркънийиш ихъ шубур мургу –
 Шубур чаландрар гирами,
 Шаклу дарза, гъайран шули,
 Дулар учвуз хуш, гирами,
 Багахълуйир шуйи багъри.
 Темирхан, ягъал, шик, дири,
 НацІра даршул учвтІан диши
 Гъюнар – яркълу, улчІвмар – гъалин,
 КІару гъалин чІарар кІул’ин,

Рябкъюри, гъилигган, дугъри,
 Чил кадру, асанта инсан,
 Мярифат хъайи чахъ заан.
 Ужуб-харжиб аьгъюр – вари.
 Чалнан гъурулуш ихъ дугъу,
 Дерин ва девлетлу гъапІну.
 Дугъу ихъ халкъдиз мелз тувну,
 Сифтеди букварь адабгъну,
 БикІуз-урхуз аьгъю гъапІну.
 Дугъу халкъ ихъ хилхъан бисну,
 Калам-къалам дидиз тувну,
 Тягъсилин майдандиз гъабхъну.
 Дугъу халкъдиз закурин йигъ –
 Меденият багъиш гъапІну.
 Гъаму чаландар элугъли –
 Бажаран аьлим, кани кайи,
 Ал-аьдат, рякъ-раж чахъ хъайи,
 Аьрифдар гъахъну камаллу.
 Учв аьрифдар вушра думу,
 Гъадмукъан асанта гъахъну.
 Чан тариф апІруган, дугъу

Сабурлуди кІури гъахъну:
 – Лигай, сар-кѣюр'ин алабхъу,
 Ляхин битмиш дарши гъубзру,
 ГизафдартІан сар кас адлу,
 Камаллуди шулдар думу.
 Думу жюрѣтлурa гъахъну
 Анжагъ чаз сариз учв думу
 Инсафсуз судьяра гъахъну.
 Сифте ягъалмиш учв духъну,
 УчІву чан рякъ-хул чав дугъу –
 Игитри, батІулра гъапІну.
 Хъа халис дирбашси, думу
 Инкъилабдин тереф бисну,
 Дидин халис женгчи гъахъну.
 Ухъуз ачухъ, гюрчег дугъан
 Машнаъ кІван марццивал гъарган
 Ачухъ шули, гъяркѣюр гъайран
 АпІури, шуйи шад кІваан.
 Мегер, гъаму лишнар – вари
 Нагагъ, кас-мас гъашиш гъерхру,
 Думу гъацир фуж ву, дупну,
 Жаваб саб ву дидиз айи:
 – Думу гъацир, вардиз багъри,
 Ихъ кІул'ин Ригъ, Ваз, фан кабхъу
 Хиварин Темирхан гъахъну.
 Таригъулди гъапиганси,
 ЦІийи уъмрин, гъюкмин цІийи,
 КІулин игит ахъю женгнан,
 Азад халкъ гъабхъну ихъ аднан.
 Думу рюгълу, жанлу апІбан,
 Халкъдиз тясил, савад тувбан,
 КІулин игит гъаму женгнан,
 Гъахъну аърифдар Темирхан.
 Думу Кюре округдиъра,
 Дагъларин ихъ уълкейиъра
 Тюнт гъайванси гадуъ гъабши,
 Даим ликри-кІул'ин гъахъну.
 Наан ляхнар тясил тувру,
 Зяифди вуш, дина думу
 Сикин дарди гъаъри гъахъну.
 Наана гъушишра, думу,
 Ляхнар къайдайиз дугъу,
 Бизар дарди хури гъахъну,
 Тягъсил туври халкъдиз яркъу,
 Республика даим дугъу,
 Гъабхъну ликриккан апІури.

Тясил халкъдиз тувбан ляхниъ,
 Чан тажруба, аьгъювалар,
 Варишвариъ ляхниз туври,
 Ахцигъ, НьюкІди, ЧвулатІ, Жалгъан,
 Гуниб, Чирагъ, Дарвагъ, Гели,
 Хив, Яракк ва Хилипенжи
 Гъуларий гизаф чан вахтнан,
 Мектебарин ляхин жанлу
 ГъапІу дирбаш ахъю мургу,
 Темирхан Шалбузов гъахъну.
 Агъул, Дербент, Табасаран,
 Хасавюрт, Петровск, Буйнакъ –
 Вари гъаму ва жа-жара
 Йишвариъ ляхнар медени,
 Ликриин гъапІу кас адлу,
 Хиварин Темирхан гъахъну.
 Ихъ табасаран шаирар:
 Абумуслим, Манаф, Багъа,
 Асланбек, МутІалиб хъана
 Гизаф шаирар жа-жара,
 Гъахъну дугъу гъязур гъапІдар,
 Саки вари ихъ гъамусдин,
 Аьлимар ва адлу касар,
 Чарасузвал къяляхъ гъибтну,
 Азадвализ жюрѣт гъапІу,
 Вари игит мургар гъайин,
 Дугъан жаднан шид тувдар ву.
 Гъаму йисарик хайирлу,
 СумчІурна къюбпи йис гъабхъну,
 Табасарандиз лишанлу.
 Темирханди ухъуз тувну:
 БикІбар ихъ милли сифтейин,
 Сифте латиндин бинай'ин,
 Хъасин кириллицийрин
 Биналу сабпи букварра
 Дугъу ухъуз багъиш гъапІну.
 Ихъ медени уъмрий вари
 Дугъан пай ахъюб ву, дугъри.
 Саб медени ляхин адлу
 ФукІа дугъан лик-хил кадру
 Адар ихъ уларииз рякъру.
 Лебедев-Кумачди кІваан
 Гъапиганси, асанта инсан
 Гъахъну, гизаф бахтлу, заан,
 Советарин адлу вахтнан.
 «Гъи северин полюсдиъра,

Фурс, дамагъ кади лицура,
 Ниранин егин еришра,
 Ккуниси дигиш апІура.
 Асанти Совет инсанари»...
 Ав, саб, гъациб вахт гъизилин,
 НивкІ дар, му гъякъикъат уъмрин
 Гъабхъну, саб вахтна лап якъин.
 Гъадму ихъ гюрчег, гъизилин
 Вахтнан мерд игитар кІулин,
 Гъахъну: Таригъули, Дадаш,
 Ва аърифдар кас – Темирхан.
 Гъаму шубур дирбаш Аслан,
 Баяр гъахъну женгнаъ гъарган,
 Ватан балгури. Багъ-бистан
 ДапІну, ухъуз тувдар аднан.
 Ухъу баяр ихъ сар бабан
 Ччвур дидин ву – Табасаран.
 Ухъу рягъимлу духъну ккун,
 Ихъ шубур му бализ Аслан.
 Темирхандин гага Шалбуз,
 Гъахъну асанти кас, рягъимлу,
 Ватандиз ва гъуландариз,
 Хал-хизандиз чан вафалу.
 Думу гъахъну инсан гизаф,
 Варибдихъна айи инсаф.
 Пэълиз «киш» апІуз аьгъдарди
 Уъмур малайикдинубси,
 Эдеб ва мярифат хъади,
 Варибдихъна гъюрмат ади
 Бенде чакан бейкеф дарши,
 Уъмур-вари дюзди, марци
 Хъаур, саб эрзиман гъабхъну,
 Дугъан кІваъ зат дигиш даршлу.
 Ккунди балкан инсан дапІну,
 Дугъаз дерин аьгъювалар,
 Тясил тувуз хъергну думу.
 Думу артмиш шули гъахъну,
 Му месэла кІваъ дибисну,
 Гъамци гъушну вазар-йисар,
 Аьхир мурад, эрзиман чан,
 Тамам апІру вахт улубкъну,
 Дугъу чан велед – Темирхан,
 Дагъустандиъ гизаф аднан,
 Аьлим – устаз – Нажмутдиндиз
 Бай чан аманат апІуру.
 Урхуз хъюгъю сифте йигълан,
 Темирханди чан бажаран,

Зигъимлувал улупуру.
 Сацѿиб вахтна марцци Къур'ан,
 Кѿваѿланди эзбер апѿуру.
 Аѿраб чѿалра шидси дугъу
 Сацѿиб вахтналан дубгъуру.
 Магъа гъамци вазар гъяру.
 Йисан аѿхириз хъа дугъу,
 Фарс ва тюрк чѿалар дургъуру.
 – «Увуз, йиз бай Темирхан,
 Аѿерин гъапишра, шулу.
 Йиз яш'индиѿ гъич увукъан
 Алахъундар узуз сару,
 Мукъан зигъимлу сар инсан.
 Гъапѿур гъамцир мургу увкан,
 Аллагъ ву, чаз ишри гъурбан
 Дугъан амур дарди, ухъхъан
 Лик алдабгъуз шулдар жвуван.
 Аѿгъювалар хъавухъ заан,
 Увуз гележег а зан.
 Ягъурлу хъуб, уву вартѿан,
 Эрзиман мурад ву йиз кѿван.
 Хебехъ, хъана вуйиз васи:
 – Сикин дарди лих яв зиин.
 Аѿламдиѿ а гизаф жини
 Аѿламатар сюгъюр кайи,
 Сирар ухъуз мялум дарши.
 Дурари къувват ихъ гужли,
 Дюн'я ва Ватан ихъ багъри,
 Апѿуру абад ва дари».

Темирхан гъуздар буржлуди,
 Жаваб дугъаз тувру тяди:
 – Мялим, узу увуз сару
 Уъмурлугъ вуза лап буржлу.
 Чарасузвалиан узу,
 Азадвалихъна гъахунва.
 Йиз улихъ, узуз лап мучѿу,
 Дюн'я ишигълу гъап унва.
 Гъамус, аѿлим-устаз увкан,
 Ккун апѿури аза кѿваан,
 Гъит удукиш, гъашиш, увхъан,
 Ихтияр ча, бисну хабхъан
 Саб темена апѿуз кѿваан,
 Гъубзруганси вахтар гъарган,
 Ихъ гъаму бицѿи тарихнан,
 Узкан гъапѿу халис инсан.
 Нажмутдин багахъна дуфну,
 Думу гъюнар'ан тѿурчвуру.

Хъа йирфариз каркар йивну,
 Думу чан хабахъ дисуру.
 Гъамци дураб къаназ гъузуру,
 Дустарси ухди гъадахъну,
 Гъамус йисарлан алахъу.
 Хъа тѿагъруди жара духъну.
 Гъарма чан рякъ-хулиѿ гъяру.

V

Ватан багъри гизаф ккуни,
 Чаландар, дирбаш ва дири
 Гъацир къюрпи мургу халкъдин
 Яракк Таригъули гъахъну,
 Дугъан байвахтарра читин,
 Дараскъал шартѿариѿ гъубшну.
 Фукъан чаз гъахънушра ккунди,
 Фагъир дугъан гагайихъан,
 Мулк, мал-жамал хъади цѿибди,
 Мадар апѿуз хизандин чан
 Шули гъахъундар гъич дугъхъан.
 Хизан кентхудйирихъ гъулан,
 Сегъриндиан хябяхъдизкъан

Лихури гъахъну гъар йигъан,
 Гъаци вушра, саб къацІ уълкъан,
 Хизандиз гъудрубкІри жвуван.
 Адаш дугъан Юзбег, дугъри,
 Халис зегъметкеш кас вуйи.
 Байра дугъан башкъа гъахъну,
 Чан тай-туш баярик думу
 Жалали ва дирбаш гъахъну.
 Гизаф къуцІнир ва жюрэтлу,
 Думу гъацир бабахъ хъершну...
 Думу гъайвниз чпиз айи,
 Бизарвал фу-вуш, аьгъдарди
 Жан-юкІв апІури, чан кІваан,
 Шуйи дидин къяляхъ гъарган.
 Гъайван тархан дубхъну, цІалцІам
 Гъарган тІавус гъушси шуйи.
 Талитназ, яришназ гъушган,
 Жаргъру майдандиъ, рякъ-хулиъ
 Диди вари гъайвнар гъахъну,
 Биширугдигъ къяляхъ гъитри.
 Бализ му баркаван гъайван,
 Йигълан-йигъаз масан шулу.

Ккуни ришси дугъаз думу,
 Хъана артухъ меэл дубхъну,
 Дид'ин гъайран, ашукъ шулу.
 Аьхир гъайвнин ва балин чан
 Ад «Къалухъ», «НитІрихъ» дерйириъ
 Хъа Табасаран къиблайиъ,
 Аьхир вилаятдиъ вари Дурар раид шулу
 гъамци.

Асли бабаз худул му чан,
 КІваан-кІваз лап хуш, шул масан.
 Гъаддиз дугъан бабу сабан,
 Гъайран духъну худлиин чан,
 Хъурахъ деънайир за духъну
 КІуру хизандиз чан фикрар:
 «Гъит, йиз худул, гъийилан ккебгъну,
 Ихъ «Къуцанай» ишри сару».
 Гъамци дугъаз лакІам гъаму
 Багъри Асли бабу тувну.
 Магъа гъамци йигъар гъяру,
 Къуцанайра гъайван тархъру.
 Дугъу хъана чахъди думу
 Багахъ шуз вердиш апІуру.
 ХътабтІури чахъан дугъу
 Гъайвниз уьлин къацІ-мацІ тувру.
 Гъамци йигъар-вазар гъяру,
 Къуцанайра гъайван тархъну
 Халис аьхю дустар шулу.
 Аьхир бали фукІа тувган,
 Диди арчул лик за дапІну,
 Фикир шулки, диди бализ
 Чан ккунивал улупуру.
 УкІан мурцІ, ярма тувиган
 Бализ лигъну, кІул чан хъапІри,
 Уву кІарва, бализ диди
 Гъамус икрамра апІура.
 Къуцанай гъайвнин чан му,
 КІваантІан шад, гъайран шулу.
 Хъа йигъарикан сад йигъан,
 Гъайвнизра чан лакІам тувбан,
 Ният яратмиш шулу чан.
 Магъа гъамци гъайвнихъ дугъу,
 «Гъир'ят» – кІуру лакІам хъибтІру.
 ЛакІам бисну дих чав гъапІган
 Наан ашра, «Гъир'ят» чахъна,
 Гъюруси вердиш апІуру...
 Июнь улубкъну. Хъад ву сару.
 Беълийир ригъдин манишнахъ,

Дуржну итІру тавназ гъюру.
 Гъаму гъайван хъайи – вари,
 «КІаруйиз» гъяз гъязур шули.
 Дагъустандин вари Къибла
 Кюрейин багълариз гъюри,
 Беълийирин йигъ машкварси,
 Шуйи лишанлу апІури.
 Хъа «Къалухъ», «НитІрихъ» ва
 «Сугъакк»

Жигъилар шик гъайвнар хъайи
 Аьдат вуйи Хивна гъюри,
 Дурари хъа дамагъ кади.
 «Самблар» – кІуру йишв'ин шуйи,
 Тилитнаъ гъайвнар жаргъури.
 Аьдат вуйи мушваъ хъана
 Талитчйириз гъалиб гъашиш,
 Хив кавхайин бахшант туври...

VII

«Журас» дагъдин канчІлик, кІанаъ,
 «Хвана» ярквразди лигури
 Саб гъул гъатІабццна гюрчегди.
 Ччвур «Лика» ву. Хъа учв думу,
 Ихъ халкъдин жюрэтлу, адлу,
 Игит, дирбаш ва гъунарлу;
 Къаш-къамат хъайи абурлу,
 Ватан, чан халкъ мегъел мургу,
 Дадашдин багъри макан ву.
 Мушваъ – убайиъ бабу,
 Ихъ бицІи, мерд халкъдиз адлу,
 Тенге-тенг чан-чаз гъилигу
 Игит мургу пешкеш гъапІну,
 Къюркъ, я циркил кадру, диши,
 НацІси, думу бабахъ хъершну.
 Хъа гъавах гъариси, дугъу
 Чан буй ва бухах гъатІабццну.
 «Гъай-гъай», инсан гюрчег шуйштІан,
 Ригъсир даршра, акур ВазтІан.
 Халкъ бадали женгнаъ архъган,
 Гъайиф дарур учв, ва жан чан.
 Дугъхъан шули гъахъну гъарган,
 Ватан багъри ва халкъ жвуван
 Чулайиъ саб читин абхъган,
 ЮкІв адабгъну, мухриан чан,
 Рякъ-хул апІуз ишигълаван.
 Гъацир жюрэтлу жви аднан,
 Гъахъну Дадаш эвелиан.

Дугъан буй-бухах гъябкъиган,
 Тухъ шуйи гаш кайи инсан.
 Думу чІимирси тик, ягъли,
 Дюшкюндарси вуйи гъадми.
 Гаф-чІалназ дюлмеж, дилавар,
 Гъарсабдикан айир хабар,
 Гъилинжин тияси учІрур,
 Гъахъну гучІ дару чаландар.
 Гъацир бабахъ хъершну думу,
 Уьмрин зидвалархъан чІуру,
 Дигиш апІуз дарши гъузну,
 Чан ярхи, мерд уьмриъ думу.
 Табасаран халкъдин адлу,
 Шубуб даявдин игит мургу
 Лика гъулан Дадаш гъахъну.

*(Вари роман мялимдихъди мек-
 тебдиъ урхай, йиз бицІи дустар).*

Парсдигина ирхурхъа

Аьхир

Ватандикан

I

Гъаври шулдайза, гъамус аза духъну,
Герек дарзуз я таржумара дапІну,
Фтикан, чвлин завуъ тІибхурай рамагну
Пашманди, ишруси мяъли апІуруш.

Улихъди гъибгъуйзуз, дерд себеб адру
Ву кІажарин, тузраъ рякъюъ дахънайи,
Багъри циркил дурадин хажалат ву,
Гъамус гъаври аза, улихъган дарур.

Аьгъдайзуз, хъа гъамус гъахъунза гъаври,
КІулин кушар лизи гъахъиган вари,
Гъаз, гъван, ахю гъарзкан ктабхъури айи,
Гъарйир апІури, чІивибси ибшуруш.

Ярхлаъ айиган багъри юрдарихъан,
Къисматну дарш, рякъюз уву гъаиган,
Шадваликра дерд шулу, аза гъаври,
Мяъли къутІкълиб, гъисс акв адруб...
Юрд багъри!

II

Зирек сеснакк яв занграрин,
Яв ччвур адлу апІураза.
Сесер ккуни, гафар ширин...
ДурартІан адар кІураза.

Нагагъ, хътубтІиш йиз мяълира
Йишвну. Даршиш, гвачІниндиккна
ГъакІну узу, хътубтІну илра,
Илимдар дюн`яйиинра...

ТІирхурза люкъси хъадукра,
Вари терефариин яв.
Йиз къял`ин али хлинцарра,
Яв гирами ччвурра вуяв.

Нагагъ, гъабхъиш, уьргърюганси,
Дурар гъабгъу, мучІу микІлу,
Узу маган, ваъ, чІивирси,
Думуган дюн`яйиъ аку.

Яв ханжал вуза. Женгнаъра
МютІюгъра гъахъундарза гъич,
Уъбхярза, ав, яв намусра,
КІару йигъарра улукъиш.

Узу, женгнаъ яв женгчйирин,
Читин вахтари дйиригъиш,
Хъидар ариъ чІивидарин,
Жиллан дургну, гъахъну батмиш.

Йиз дару жил... Лицураза,
ЧІалар ерхъуразуз жара...
Гъялакди ккилигураза,
Увухъди вуй гюрюшдизра...

Хъибди яв уларин лигуб,
МучІуб, уз`ин рази даруб.
ЧІивидаригъ йишв хъибдарзуз,
Хъибдарзхъан дюн`яйиъ гъузуз...

III

Фтикан ву мяъли вагъундин чархарин?
Мукъмар жакъварин, вишриш сивун кюлин?
Ватандикан ву, анжагъ, Ватандикан!
Фтикан ву пашманвал тӀирхру дифарин?
Фтикан вуйкӀан дердра гъягъру гимйирин?
Ватандикан ву, анжагъ, Ватандикан!
КъутӀкъли дердер – гъамар айи йигъари,
Шли хил гъачӀабккнуну, кюмек апӀур ухъуз?
Ватанди, анжагъ, ихъ багъри Ватанди!
Хъуркъувалин минутари, шад вахтари,
Фу шулу ихъ фикрариъна гафариъ?
Багъри Ватан, анжагъ, гирами Ватан!
Бахтнаъ, бахтсузвалиъ увухъди хъайи
Гъарсариз вува хяд, аквра туврайи,
Уву Ватан!

Бабан чӀал

Бабкан гъахъунза дагълариъ, дерейиъ
Нир убсрайи, жабгъурайиси, зарбди.
АпӀури шуйи йиз шинтахъ мяълийир,
Дадаи, багъри авар чӀалниинди.

Дугъан гъубзнушул думу йигъ кӀваинди,
Нивгъари уларра къяши дапӀнайган,
«Дада» кӀуру гаф сабпи ражну узхъан,
Авар чӀалниинди пузра гъабхъиган.

Саспиган адашди махъвар ктитуйзуз,
Жарадарикан гъич дейрерхъдар узуз.
Уччву, сюгъюрлу чӀалниинди авар,
Игитари апӀуй дурариъ гафар.

Шинтан мяълийирин чӀалра ккундузуз,
Махъваринна, бицӀи вахтна гъеерхъу.
Анжах, ктибту юрдарикан сяргъятсуз,
Вари агъалйирра гъитуб дустар хъуз,

Ву чӀал жара. Дидихъди дагълариан
Гъушнийза, ахъю Ватан аьгъю апӀуз.

Думу чӀал ву къувватлуб ва дид`инди
БикӀуйи, гафар апӀуйи Ильичди.
КӀваантӀан, дагълу бай, вердиш гъахъунза,
Багъри чӀалси думу гъисаб апӀузра.

Авар чӀалнаан илтӀибкӀур III. Керимова

Цуру палтар али швеъ

Узу фукъан вахтна гъаахнуш, аьгъдарзуз. Царабли узуъ кІул убгъри, бацари узу ккиригъуради нивкІ'ан хабар гъахъунзу. Уз'ин али юрт илдипуз даршлубси гъагъиди вуйи. Япунжийиккан кІул ккадабгъну гъилигиган, Цараблик гъялаквал кайиб аьгъю гъабшизуз. Дидиз, белки, чан багахъна чахъди вердиш дару марччлихънарин хуйир дуфнайиган, хъял кайхъиб! Ваъ, дидин багахъ фукІара хътайи. Дидиз фтин-вуш чаз даккни ничхрин ниъ дуфнайиб якъин вуйи.

Мархъ убгъури имдайи. Завун къялаъ къатІ-къатІ шулайи дифарин карвандигъан рякъюрайи хядари ачухъди нур туврайи. Ярхла дагъларин кІакІариз багахъ духънайи вазлин акв чІилли дифарин арайи-гъян къалудиси рякъю-ри айи. Исики гъюл айи терефнан горизонт-дин никкдин ранг али ахсрар хабар духънайи. Жилариин, улариз саб хайлин манзилнаъ айи нахшир рякъърубси, акв дубхънайи. Амма кин кайи саб шейъ рякъюри адайи. Уларикк ккархърудар мушв'ин-тушв'ин али рукар-кюлер вуйи.

Йиз архаинвалиин рази даршули, Цараб гъялаквал кади, чав учв чІябгъюри

дийибгънайи. Йиз ху, саб мутмуйи-кан чаз кин даршиш, мици гъялак даршлуб агъяйзуз. Дициб вахтна Цараб йиз буйругъназ ккилибгури шулу.

Узу бас дарапди. Цараб алжаб-гъурдар. Диди йиз буйругъ гюзлемиш аплурайи.

Узу, яваши йиз лик гъачлабккнун, йиз исихъ дахънайи Паша халу хабар дапину, яваш сесниинди думу аьгъвалатнан гъаврикк ккаъза. Паша халу, клул за дапину, миндитинди лигуз хъюгъю. Дугъу гъяракат кади чан гъушйириз бац йивну, «швеъ» дупну сес гъапу.

Узу мюгътал гъашиза.

Паша халуи узуз марччарин багахъ хъайи рук улупну. Думу айна рук вуйи. Рук ву, рук!

– Лиг уву, думу рук фици рибшвраш, фици марччариз багахъ шулаш!

Узу, йиз уларихъ хътругъри, ду-

рар гъитиришза. Рук, дугъриданра, рибшври улихънаси шулайи.

Паша халуи, узухъинси духъну, чан мучлмучл йиз ибахъ хъивну, яваши гъапи:

– Швеъ марччаригъна гъюруган, марччар гъилилиркъри клури, бацаригъ кюлер дидисну гъюру. Диди учв аьгъю дарибшири пну, чаин чуру палтар алахъна. Узу увуз ихтилат гъапиган, хъугъдайва гъа, гъамус фици ву?

Узу, алишвлан гъедергнун, Цараблиз «бас!» гъапила. Йиз буйругъ гъеебхъган, ху къюркълин цласи гатлабхъну. Йиз хуйин хъял кайи сес кубклубси, марччлихънарин хуйирра дуфну хъуркъну. Паша халуин тюфенгиан цла утлубчву.

Швеъди чан бацаригъ дидиснайи кюлер дирчу. Думу хуйирин къялаъ абхъу. Швеъдин гъарйири, хуйирин гъямпар-гъянцлари дяви гизаф ижми хъуваликан хабар туврайи.

Гъар терефнахъанди илтИкІну къялаъ аънайи хуйири чаз тяди туврайиган, швеъ, мидиз бац йивури, тидиз къацІ йивури, тІириччвси илтИбкІури айи.

Накъ узу марччлихънарин бинайиина гъюруган, йиз ЦАраблиина алжагъури, дидиз душманвал улупури гъаши марччлихънарин хуйир, гъамус йиз ЦАраблихъди дуст духъну, гаф саб вуди швеъдиина алжагъури айи.

– Бас, ЦАраб! Дупну, дяви алишв’ина багахъ хъуз хъюгъза.

Паша халу узутІанра тюнт гъаши.

ГъацІарихъ тюфенгар, гъацІарихъ маргъар хъади вари марччлихънар-ра дуфну хъуркъу. Учура чайна гъюжум апІурайиб аьгъю гъабшиган, швеъдик гъяракат кабхъу. Думу, къялхъянди чаз гъанцІар йивури, чаан башкІвлар идирчури айи хуйириз фикир тутруври, улихъ гъахъу хуйир чан ликарикк ккачІаркІури, душван исихъ хъайи гъяризди абхъну. Марччлихънарин хуйир саб арайиланси хъадакну гъафну. Дурарикан фунуб дабакъди, фунуб ифйири дабсну айи.

Йиз ЦАраб дуфну хътрубкъиган, юкІв гъялак хъуз хъюбгъюйиз. Дидкан дих-дикІ адайи. Узу швеъ гъебгу гъяризси душну хъпехъиган, лап кІан’ан, жилариккан гъюрайидарси ЦАраблин гъагъи аьмпар ерхъуз хъюгъзуз. Паша халуйихъди къюб патрон йивуз гъитза. Тюфенгарин сесери дагъдин кІанаъ айи гъарзарихъди бишиди жаваб тувуз гъиту: арайиан сабшвнуб дакъикъара гъушдар, чак ич тюфенгарин сесер куркІиган, ЦАраб швеъдихъан хъадабкну, ич багахъна дуфну хъубкъу. Дидин, швеъди бац йивну, дючІюбгънайи суфатнак ифйир кайи.

ЦАраб, учхъан гъудубчІвну,

марччлихънарин хуйириз багахъ гъабхъну. Хуйири ЦАраблихъан гъюматниинди ниъ хъцигурайи. Дурарин арайиан даккнишин, душманвал терг гъабхъну. Марччлихънарин хуйир ЦАраблихъди дустар гъахъну.

– Фици ву, дуст, гъамус йивуб зиянкарвал ву, кІуйва гъа. Магъа швеъ учв зиянкар вуди! – кІури жигъил марччлихъни узуз тягънийир йивуз хъюгъну.

– Гъайгъу дар! Сумчир апІарза пну гъафи швеъдихъди хуйири ужуб сумчиргъапІну. Мурариз лига! – пну, Паша халуйи швеъдиан уьчІюгъю хамрин тикйир улупну. – Дабхъричаз, гъвалариз мелз йивури!..

Паша халу гъякъ вуйштІан! Швеъди учв аьгъю дарибшири пну чаин кюлер, кІажар алахъну, архайинди дахънайи марччарин лижаз багахъ дубхъну, гъич сабдихъанра гучІ, нач дарди, бугъмиш дапІну чарва хъади гъябгъюру. Диди чарва, жиликк кивну, убтІуз гъитру. Хъасин гъич кІурабкъан гъидрибтди хътипІуру.

Йиз улариз гъябкъю му ляхни узу мюгъал гъапІну. Хлинцар кайи зиянкриз аьмал апІбан бадали хъергнайи узук швеъди бегъем хъял капІну.

– Гъайгъу дар! КІаж гъядабхъган, дидин диван апІархъа! Гъамус дидиз нач-гъяя адар. Дагъларин кІанариъ йимишар хъуркъайиз думукъан вахтар имдар. Узу дидлан ухъуз капІу хъял алдабгъарза!..

Ригъ, учузра хабар дарди, горизонтдихъан жара гъабхъну. Марчар саб терефнаъ, ччилар саб терефнаъ рихури, дагъларий хъана шадвал абхъну.

Узу йиз дустар вуйи марччлихънарин хилир дидисну, хъана хлинцар кайи зиянкрихъ лицуз рякъюъ учІвунза.

Тъузгъун дайча

Дидисну ёршран паплар,
Рякъюъ учІву дельфинар.
Ершу ипу гъарай, чІигъ:
«Гъитай убччвуз гъаму чичІ!
Накъ му угъраш карасли
Нюкъян гъапІунзуз хяви.
Вари чичІарин къялаъ,
Гъагъи гаф ипну къялаъ
Деебтай узу!» – кІури
Имиди ёрш ебгури,
Гаф дарапІди дельфинар,
Дидисну ёршран паплар,
УтІурччвну гъуш дагриан
Багахъна паччагъ китран.

«Гъаз гъапІунва мици къан?
Йип, наан айва, душман?»
Хъял кади гъерху китру.
ГъапІрухъа аъжуз ёршру...
Къамкъарихъди алдабку,
Хъасин китраз ккарабгу:
«Тахсир гъадабгъза кІул'ин, –
Гъапи, – саб багъиш апІин!»
«Аллагъдиз рягъим гъафиш,
АпІурвуз багъишламиш, –
КІури яваш шулу кит, –
Закуриз уву, игит
Саб тІалаб гъапІиш тамам».
Ёршру гъапІнийи икрам:
«Амур апІин, йиз паччагъ,
Тамам апІурза, валлагъ».
«Уву даршлу йишв адар,
Йип гъябкънуш, дарш гъябкъюндарш
Гъюлин кІанаъ саб тІублан...»
Дишла ёршлин ушвниан
УтІубччву: «Паччагъ шуран?»
«Ав, гюзел Паччагъ шуран».
«Гъамсяаът харза думу...»
«Вуш, рякъюъ убчІв, ёрш, уву».

Ёрш, дапІну сабсан икрам,
Гъубш буйругъ апІуз тамам.
Рякъюъра сикин гъабхъдар,
Ккергъу улхбар, элегбар –
Йирхъуб гъараваш чичІран
Саб тувнийи хъюхънилан,
КкудукІиган му ляхнар,
Гъагу гюлин деринар,
Чан ккуру юкъв дапІну уз,

Хъюбгъю сундухиз зигуз,
 Сундух вуйики гъадмиб,
 Варж пут айиси гъагъиб,
 Дих гъапІу чаз кюмекназ
 Сельдарин зурба лижаз.
 Дишла хъуркѳу сельд чичІар,
 Сундхиин гъапІу гужар,
 Амма арайиъ гъабши,
 Анжагъ артухъ кѳуру чІигъ,
 Хъа му сундух, зегъриман,
 Гъич рибшвдар хъайи йишвхъан.
 «Агъ селѳдка – сельд чичІар,
 Учвканра файда адар! – »
 КІури бендегюр ѳршру
 Осѳтрариз дих гъапІу.
 Дурарра, дарапІди наз,
 Дишла хъуркѳу кюмекназ.
 Ва адабгъу гъумраан
 Сундух ва шуран тІублан.
 «Гъамус сундух гъадабгъай,
 Паччагъдихъна гъайибхай.
 Узуз сацІибди жвуваз,
 Дубшну гъюлерин кІаназ,
 Вахт вуда эрг'вал йивуз,
 Гъюдли гъумриин абхуз, – »
 Дупну, динж'вал аьгъдру ѳрш,
 Гъубшнийи наана-вуш.
 Белки, гъаз аьгъа узуз,
 Дагриз гъубшнуш элебгуз.
 Гъамус вахт ву, дуст, ухъуз

Иванди гъапІраш, лигуз.
 Гъирагъдихъ зурба гъюлин
 Деъна Иван гъумриин,
 Ккилигури а китраз,
 Гъагъи фикрар гъюри кІваз.
 Дайчара дабхъна багахъ,
 ТІубччвури чан рижв микІлахъ.
 Ригъ явашди шула ис,
 ЖибкІуз ккунибси, гъюлиз.
 Дарагъну уьру рангар,
 Ургуз хъюгъну а завар,
 Амма кит гъич гъюрадар...
 «Агъ уву, гъюлин шейтІан! –
 Чакди улхура Иван, –
 Гъяргъяр ахънайи чувал,
 Дупну, закуриз тІублан
 Хибдиза, ашра наан,

Гъубшу. Хъа магъа тІублан?!
 Сабпну лепйир гъидикъну.
 Ва китран кІул ккитІибгъну.
 Ва диди гъапи: «Иван,
 Йиз гаф гъапІунза тамам,
 Увура метлебнахъ хъуркъ,
 Ма увуз ккуни сундух,
 Лазим гъахъиган увуз,
 Хъана дих апІин узуз.
 Узу гъахъунза азад,
 Яв уж'вал гъархдарза зат».
 Гъюлин кІаназ гъубшу кит,
 Ва гъюлра гъабхъи сакит.
 Хъа дайча хъибгъну нивкІ'ан,
 УлтІубччвну гъум мухрилан,
 Ивандиз шадди либгъну,
 Гъеебгу юкъуб ражну.
 Хъасин, дийибгъну, гъапи:
 «Му ляхинра дюз гъабхъи.

Гъилибхну, Иван, яв бахт.
 Амма имдар цІибтІан вахт...
 Къан гъапІиш, дарши ктирсуз,
 Паччагъ мумкин ву йикІуз».
 «ГъапІзахъа, дайча, узу?
 Сундух гизаф гъагъиб ву.
 Жинар-шейтІнар аш, аьгъдар
 Узхъан рибшвузкъан шулдар».
 ЧІалра дарпиди, гъайвни
 Сундух за гъапІу ликри
 Ва илипну чан къял'ин,
 «Элеъ! Къан шула! – гъапи, –
 Закурин йигътІан имдар,
 Вахтнииинди хъуркъидар».
 Улубкъган юкъудпи йигъ,
 Бай шул шагърин кючйиригъ
 Паччагъ утІурччву хул'ан,
 «Набши, – кІури, – йиз тІублан?»
 «Гъаму сундхиъ а думу. –
 Иванди дугъаз гъапну, –
 Сундух гъабхуз яв хулаз,
 Эскрар аькъин кюмекназ,
 Ву кІури думу бицІиб,
 Жегъеннемси ву гъагъиб».
 Паччагъ, тувну табшуругъ,
 Гъайибхай гъаму сундух!»
 Гъушу хулаз жаргъури,
 Швушваз хабар гъабхури:
 «Гъабхну, аьзиз, яв тІублан, –

Идипу чан ушвниан, —
 Гъамус ихъ сумчир апІуз
 Манигъвал имдар ухъуз!
 Сарун, йиз абзиз, ккунир,
 Закур ккебгъурхъа сумчир.
 Иванди тІублан гъабхну,
 Ухъура бахтлу гъахъну».
 «Абгъязуз, — дупну шуру,
 КъатІиди гаф дабтІуру. —
 Рази дарза ихъ сумчриз!»

«Гъаз дици кІурва, абзиз?
 Улар духънайиз увухъ,
 АпІинава цІиб язухъ,
 Даршиш, закуриз, валлагъ,
 Дердну йикІуру паччагъ!»
 Йиз паччагъ, саб лиг уву
 Фуж вуш уву? Фуж — узу? —
 Гъапнийи гюрчег шуру, —
 Вари ув'ин аблхъюру.
 Жара паччагъари увуз
 КІур, худликан гъапІур швушв.
 Аблхъюру ув'ин вари».
 «Магъа саркъана аблхъри!
 Терг апІарза уьмурлугъ.
 Рякъна руг чан паччагълугъ!»
 «Сарра аблхъдаршра, паччагъ,
 Таяр дар ухъу, валлагъ!
 Уву — сар гъужа къаби,
 Узу — кюкю успагъи».
 «Ву кІури узу къабир,
 Адар узуси кІубнир!
 Алабхъну гюрчег палат,
 Гъябкъиш увуз йиз сурат,
 Дигиш шулу фикир яв,
 Рази духъну, кІарва «ав».
 «Валлагъ, зат «ав» даркІарза —
 Али йишв'ин йикІарза,
 Гъягъайиз гъамци швуваз
 Силбаркъан адру жвуваз».
 «Гъамус гъапІрухъа ухъу? —
 Паччагъди хяртІ гъацабху. —
 Швушв хуз ккундузуз гизаф,
 Амма саб шулдар ихъ гаф...»
 «Лизи кІул али жвуваз
 Гъич гъягъидарза швуваз!
 Йихъ улихъганси жигъил.
 Дишла бисарза яв хил». —
 Тасдикъ гъапІнийи шуру.

Паччагъди гъапи: «Узу
 Дарза Аллагъ, пайгъамбар,
 Думу йиз гъурд'ан гъибдар».
 «Увуз ккун гъабшиш, валлагъ,
 Жигъил шулува, паччагъ,
 Хъебехъ, – гъапнийи шуру, –
 Гъит зурба йигъгар агуз
 Ва цийир'ин иливуз.
 Сабдиъ убзри мичли шид,
 Сабдиъ – убхъури гъабшиб,
 Сабдиъ убзну никк фири,
 Гъитри думу убхъури.
 Швушв хуз ккунди аш увуз,
 Ккундуш хъана жигъил хъуз,
 Яв палтар илдитну, жикI
 Сифте убхъурай никкдик.
 Хъасин – сацIиб гъубхъуштуъ,
 Хъа мичлибдиъ жикI уву...
 Хъасин рябкъюрвуз, увкан
 Фицир бай шулуш уткан».

Гъялак духъну, паччагъди
 Гъач пуз гъиту Ивандиз.
 «Хъуркъубси, Ивандиан
 Гъарай утIубччву: «ЧIяаьн!
 Духъназа аьсси-зигар,
 Яв кIуккунар ккудукIдар!
 Али йишвлан ришвдарза,
 Гъич наанкIа гъярдарза!»
 «Уву гъаъру йишв адар,
 Сифте хъебехъ, гъюжаткар, –
 Гъапи паччагъди, – тIалаб
 Шула увкан гъи жараб.
 Закур, Иван дуст аьзиз,
 Гъидива ихъ гъяятдиз.
 Душваъ ихъ шубуб йигъаг
 Шулу, цIа ккапIну кIанакк:
 Сабдиъ убзди марцци шид,
 Сабдиъ – убхъури гъабшиб,
 Сабдиъ убзну никк фири,
 Гъибтди думу убхъури.

Урус чIалнаан илтIубкIур Къазиев Ш.

Точкйир карс

„Марсдиина тӀирхурхьа“ тамаш уйнамиш апӀбан къайда

«Марсдиина тӀирхурхьа» тамаш уйна-
миш апӀбан къайда.

Аьзиз бицӀи дустар! Завун аьршариз
тӀирхру вахт дуфна. Марсдиина тӀирху
ухьхьан удукьур кӀури фикир вуйиз. Гъа-
чай, рякьюъ учӀвурхьа.

Му тамаш кьур вая хъанара артухъ
бицӀидарихьан апӀуз шулу.

Тамаш уйнамиш апӀуз ухьуз кубик (къу-
таб) ва фишкӀир лазим ву.

Эвелин фишкӀир иливну, нубатниинди
къутаб гатӀабхьури, тамаш уйнамиш апӀуб
ккѣбгъурхьа.

Сарпирди аьхирихъна хъуркьур гъалиб
шулу.

Амма гъамцдар шартӀар дапӀну лазим ву:

● — стрелкайи улупнайи йишвахьинди
гъарах.

● — сабансан къутаб гатӀабхъ ва къя-
ляхъ гъарах.

● — саб ражари гъягъюб гъидип.

● — сабансан къутаб гъатӀабхъ ва гъа-
рах.

4/2018

июль - август

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель :
Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016 г. выданный
управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1990 г.

Руководитель – главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
А.Исмаилов (зам. гл.редактора)
Т.Зургалова (ответ. секретарь)
Ф.Султанова (редактор выпуска)
П.Асланов
Г.Омарова
Ш.Шахмарданов
С.Кюребегова
А.Абдурахманов
Э.Ашурбекова

Художественный редактор З. Даганов
Технический редактор Т. Лузина
Художник номера А.Самарская

Формат 60x84 1/8.
Уч. изд. л. 3,28.
Уч. печ. лист 3,26.
Бумага офсетная.

Выход в свет 18.08.2018 г.
Тираж 220 экз.
Заказ № 231.

Типография:
ООО «Издательство «Феникс-пресс».
Адрес типографии: 367018, РД г. Махачкала,
ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики Дагестан
«Редакция республиканских литературных
журналов «Соколенок» и «Литературный
Дагестан».

Адрес редакции и издателя:
367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, д.55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Табасаранский язык.

Индекс: на год - 31170,
на полугодие - 78433.

Цена свободная.